

1 Úvod do bohemistiky

1 Třídění jazykovědných nauk a stručná charakteristika

1.1 Nauky o hláskách

Fonetika, fonologie, fonémika – nauky o zvukové stránce jazyka

Ortoepie – nauka o správné výslovnosti

Ortografie – nauka o pravopise

Grafémika – nauka o písemné stránce jazyka

1.2 Nauky o slově

Lexikologie – nauka o slově

speciální lexikologickou problematikou se zabývají další nauky:

- etymologie – zkoumá původ slov

- onomastika – studuje vlastní jména

- lexikografie – zabývá se teorií a praxí sestavování slovníků

- frazeologie – zkoumá ustálená slovní spojení

- onomaziologie – zabývá se procesem pojmenování

- sémaziologie, sémantika – zabývají se významem pojmenování

Derivologie /slovotvorba / – zabývá se formou a významem jednoslovných pojmenování vzniklých na základě pojmenování už existujících, úzce souvisí s lexikologií

Morfologie /tvarosloví/ - nauka o tvarech slov

1.3 Nauky o větě

Syntax – nauka o vztazích mezi větnými členy a větami, zabývá se také funkcí slova ve větě

1.4 Nauky o textu

Stylistika – zkoumá styl a výstavbu jazykových projevů, na základě studia jednotlivých textů dochází k zobecnění zákonitostí

Praktická stylistika – učí stylizaci textů, především věcných

Textová syntax – vydělila se od stylistiky, zajímá se nejen o výsledný text, ale o celý komunikační akt, hranice mezi tex.syn. a stylistikou jsou propustné

Literární věda, literární teorie – jaz. disciplíny, které mají ke stylistice blízko – zabývají se ale jen texty uměleckými

2 Zařazení češtiny mezi ostatní jazyky

Čeština patří mezi INDOEVROPSKÉ JAZYKY, které se vyskytují na území Evropy a Asie.

Indoevropské jazyky v Evropě

Jazyky germánské

- západogermánské – němčina, holandština, vlámská, angličtina aj.
- severské /skandinávské/ – dánština, švédština, norština, islandština aj.
- Jazyky románské – italština, francouzština, španělština, katalánština, portugalština, rétorománština, rumunština, moldavština aj., vyvinuly se z italických jazyků
- Jazyky keltské – irština, velština, bretonština aj.
- Jazyky slovanské
 - západoslovanské – čeština, slovenština, polština, kašubština, horní a dolní lužická srbština
 - východoslovanské – ruština, ukrajinština, běloruština
 - jihoslovanské – bulharština, makedonština, srbština, chorvatština, slovinština
- Jazyky baltské – litevština, lotyšština
- Řečtina
- Jazyky balkánské – albánština

Indoevropské jazyky v Asii

Jazyky indické, jazyky íránské, arménština

3 Charakteristika českého jazyka

- Je to jazyk flexivní – tj. má flexi (ohýbání pomocí koncovek)
- Je to jazyk tvrdý – v porovnání se západoslovanskými jazyky má nižší výskyt palatálních hlásek /dʲ, tʲ, ŋ, j/
- Je to jazyk zřetelný – při výslovnosti nedochází k redukci nepřízvučných samohlásek
- Délka je významotvorná – můžu x mužů, dál x dal, vir x vír
- konsonanty podléhají asimilaci (spodobě) – sbírat / [zbírat], hladký [hlatký]
- má stálý přízvuk (hlavní přízvuk je na první slabice, na lichých slabikách bývá vedlejší)
- užívá písma latinky
- užívá diakritická znaménka
- má fonologický pravopis – respektuje stavbu slova a příbuznost tvarů téhož slova – nejjasnější [nejjasnější], nejasnější [nejasnější], dubu–dub [dup]

Pozn.: Nezaměňovat s fonetickým pravopisem – fonetický pravopis zapisuje hlásky přesně tak, jak je slyšíme (píše se v hranatých závorkách)

- má bohatou slovní zásobu (Příruční slovník jazyka českého obsahuje 250 000 slov)
- nová slova se tvoří hlavně odvozováním, v současnosti také hodně přejímáním slov z angličtiny

4 Útvary a formy českého jazyka

4.1 Spisovná čeština

Je to oficiální, reprezentativní útvar. Zahrnuje v sobě prostředky

- a/ hovorové
- b/ neutrální
- c/ knižní
- d/ odborné termíny
- e/ básnické výrazy

Není územně ani sociálně omezena Je standardem pro celé území ČR. Má kodifikovanou normu:

- lexikální (ve slovnících)
- gramatickou (v mluvnicích)
- pravopisnou (pravidlech českého pravopisu)
- výslovnostní (v pravidlech české výslovnosti)

Norma je dynamická, používáním jazyka se pomalu postupně mění. Kodifikace je písemné zachycení normy. Kodifikace je statická. Postupem času dochází ke stále většímu nesouladu mezi normou a kodifikací a dochází k nutnosti změnit kodifikaci dle normy.

4.2 Územní diferenciacie jazyka

Je to slovní zásoba vymezená místně/teritoriálně. V ČR tato diferenciacie není silná.

- Nářečí /dialekty/ – Udržely se hlavně na Moravě, např. lašská/slezská/, hanácká /středomoravská/, moravskoslovenská. Jsou to vlastně interdialekty – obsahují řadu menších nářečí. Pokud jsou typická pro celou oblast, jsou případně označovány jako regionalismy/moravismy, čechismy (moravismy x čechismům: stolař x truhlář, suk x uzel, vlézt se x vejít se, zavazet x překážet). Nářeční slova, která charakterizují skutečnost specifickou pro život v daném regionu, se nazývají etnografismy (např. části kroje: fěrtoch, krpce, kordule).

V Čechách se nářečí unifikovala (sjednocovala) do obecné češtiny.

- Městská mluva – mluva specifická pro některá velká města (Praha, Ostrava, Brno...).

Pozn.: Pojem běžná mluva znamená nevyhraněnou, smíšenou mluvu.

4.3 Sociální diferenciacie jazyka

Pozn.: Jedná se o poloútvary, tzn., že mají vlastní slovník, ale nemají vlastní gramatiku (skloňují a časují se dle běžných vzorů).

- Slang – nespisovné výrazy skupiny spojené zájmem, často užívá metafory (tasit–zkoušet, bič–jednička...)
- Profesní mluva – slova a slovní obraty užívané v určité profesi, někdy je založena na spisovném jazyce, ale v zájmu ekonomie vyjadřování jsou často zjednodušovány termíny, dochází k univerbizaci (zavírovat – napadnout virem), hranice mezi slangem a profesní mluvou mohou splývat.

- Argot – výrazy sociálně vyčleněných vrstev (v minulosti např. pražská galérka, brněnská plotna), dříve vznikala kvůli utajení výrazů, často užívá metafory.

Literatura:

VYKOUKALOVÁ, V. 2014. *FLS stručně (studijní texty k úvodu do češtiny, naukám o hláskách, lexikologii a slovtvorbě)*. Liberec: TUL. Vyd. 2. ISBN 978-80-7494-172-6.